

INGLIZ–O‘ZBEK TARJIMA ASPEKTIDA ONOMATOPIK BIRLIKLARNING TARJIMA MUAMMOLARI VA ULARNING EKVIVALENTLIK MASALALARI

Kayumova Ozoda Baxrom qizi
O‘zbekiston davlat jahon tillari
universiteti mustaqil izlanuvchisi
bakhramovnaozoda@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21056255>

Annotatsiya: Ushbu tezisda ingliz–o‘zbek tarjima aspektida onomatopik birliklarning tarjima muammolari va ularning ekvivalentlikni ta’minlashdagi xususiyatlari o‘rganiladi. Onomatopik birliklar tovushga taqlid asosida shakllangan bo‘lib, tarjima jarayonida ularning fonetik, semantik va pragmatik xususiyatlarini to‘liq saqlab qolish qiyin kechadi. Tadqiqotda ekvivalentlik, funksional almashtirish va kompensatsiya strategiyalari tahlil qilinadi. Natijalar onomatopik birliklar tarjimasida kontekst va madaniy omillar hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: onomatopiya, tarjima, ekvivalentlik, fonosemantika, pragmatika, qiyosiy lingvistika

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы перевода оноματοпоэтических единиц в англо-узбекском переводе, а также вопросы эквивалентности с позиции сравнительного переводоведения. Оноματοпоэтические единицы представляют собой особый лексический пласт, формируемый на основе звукоподражания, и их перевод включает не только лексическую замену, но и фоносемантическую и прагматическую трансформацию. В исследовании анализируются такие переводческие стратегии, как эквивалентность, частичная эквивалентность, функциональная замена и компенсация. Показано, что перевод оноματοпоэтических единиц в значительной степени зависит от языковой структуры, контекста и культурных факторов.

Ключевые слова: оноματοпея, переводоведение, эквивалентность, фоносемантика, прагматика, сравнительная лингвистика

Abstract: This thesis examines translation problems of onomatopoeic units in English–Uzbek translation and issues of equivalence from a comparative translation studies perspective. Onomatopoeic units constitute a special lexical layer formed through sound imitation, and their translation involves not only lexical substitution but also phonosemantic and pragmatic transformation. The study analyzes strategies such as equivalence, partial equivalence, functional replacement, and compensation. The findings show that translation of onomatopoeic units is highly dependent on linguistic structure, context, and cultural factors.

Keywords: onomatopoeia, translation studies, equivalence, phonosemantics, pragmatics, comparative linguistics

Ushbu tezisda ingliz va o‘zbek tillarida onomatopik birliklarning tarjima jarayonidagi muammolari hamda ularning ekvivalentlikni ta’minlashdagi lingvistik va pragmatik xususiyatlari zamonaviy qiyosiy tarjimashunoslik, fonosemantika, kognitiv lingvistika va pragmalingvistika kesishmasida chuqur tahlil qilinadi. Onomatopik birliklar real olamdagi akustik hodisalarni lingvistik belgilar tizimi orqali ifodalovchi maxsus leksik-semantik qatlam bo‘lib, ular fonetik shakl va semantik mazmun o‘rtasidagi motivatsiyalangan, ya’ni ikoniklikka asoslangan murakkab

bog'liqlikni aks ettiradi. Shu jihatdan ular til tizimida nafaqat nominativ, balki ekspressiv, pragmatik va kognitiv funksiyalarga ega bo'lgan polifunksional birliklar sifatida qaraladi. Tarjima jarayonida onomatopik birliklar oddiy leksik birlik sifatida emas, balki ko'p qatlamli semantik-pragmatik strukturaga ega bo'lgan birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Ularni boshqa tilga o'girishda faqat ma'no emas, balki tovushiy obraz, emotsional ekspressivlik, stilistik rang-baranglik hamda pragmatik ta'sirni saqlab qolish muhim ahamiyatga ega. Shu sababli onomatopik birliklarning tarjimasida semantik transformatsiya, fonosemantik rekonstruksiya va pragmatik moslashtirish jarayonlarining integratsiyasini talab etadi.

Tadqiqotda onomatopik birliklarni tarjima qilishda qo'llaniladigan asosiy strategiyalar — to'liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik, funksional almashtirish, tavsifiy tarjima hamda kompensatsiya usullari — tizimli ravishda tahlil qilinadi. Har bir strategiya muayyan kontekst, diskurs turi va kommunikativ maqsadga bog'liq holda tanlanadi.

Ingliz tilidagi onomatopik birliklar (*bang, crash, hiss, buzz, splash, crack*) ko'pincha leksikalashgan, standartlashgan va polisemantik xususiyatga ega bo'lib, ular turli kontekstlarda keng semantik kengayish imkoniyatiga ega. Bu birliklar nafaqat tovushni, balki harakat dinamikasini, emotsional holatni va ijtimoiy vaziyatni ham ifodalashga xizmat qiladi. Ularning o'zbek tiliga tarjimasida esa ko'pincha reduplikativ va tasviriy shakllar (*taq-tuq, g'ir-g'ir, gumbur-gumbur, shovqin, viz-viz*) orqali amalga oshiriladi.

O'zbek tilidagi onomatopik birliklar esa kuchli ekspressivlik, tasviriylik va situativlik bilan ajralib turadi. Ular ko'pincha kontekstga to'liq bog'liq bo'lib, nutqning emotsional intensivligini oshirish va obrazli tasvir yaratishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ularni ingliz tiliga tarjima qilishda formal ekvivalentlik yetarli bo'lmaydi va semantik-pragmatik moslik asosiy mezoniga aylanadi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, onomatopik birliklarning tarjimasida tilning fonologik tizimi, semantik struktura, grammatik imkoniyatlar hamda madaniy-kognitiv model bilan uzviy bog'liqdir. Bu esa tarjimashunoslikda funksional ekvivalentlik va pragmatik adekvatlik tamoyillarining muhimligini yanada kuchaytiradi.

Tadqiqot xulosalariga ko'ra, onomatopik birliklar tarjimasida nafaqat lingvistik, balki kognitiv-semiotik jarayon bo'lib, u tarjimonning madaniyatlararo kompetensiyasi va kontekstual interpretatsiya qobiliyatiga bevosita bog'liqdir.

Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida onomatopik birliklarning tarjima jarayonidagi muammolari hamda ularning ekvivalentlikni ta'minlashdagi lingvistik xususiyatlari qiyosiy tarjimashunoslik yondashuvi asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar onomatopik birliklar tarjimada oddiy leksik birlik sifatida emas, balki fonosemantik, pragmatik va kognitiv jihatdan murakkab tuzilishga ega bo'lgan ko'p qatlamli lingvistik hodisa ekanini ko'rsatdi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi onomatopik birliklar ko'proq leksikalashgan, standartlashgan va polisemantik xususiyatga ega bo'lib, ular turli kontekstlarda faqat tovushni emas, balki harakat dinamikasi, emotsional holat va kommunikativ vaziyatni ham ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa ularning tarjima jarayonida semantik kengayish va funksional moslashuvga moyilligini oshiradi.

O'zbek tilidagi onomatopik birliklar esa asosan reduplikativ, tasviriy va situativ xarakterga ega bo'lib, nutqda kuchli ekspressivlik va obrazlilikni ta'minlaydi. Ularni ingliz tiliga tarjima qilishda to'liq formal ekvivalent topish qiyin bo'lib, ko'pincha semantik yaqinlik va pragmatik moslikka asoslangan kompensatsiya hamda funksional almashtirish strategiyalaridan foydalaniladi. Qiyosiy tahlil natijalari onomatopik birliklar tarjimasida ekvivalentlikni ta'minlash nafaqat lingvistik, balki madaniy-kognitiv omillarga ham bog'liqligini tasdiqlaydi. Shu bois tarjima

jarayonida kontekstual tahlil, pragmatik yondashuv va funksional adekvatlik tamoyillari muhim o‘rin tutadi. Umuman olganda, tadqiqot onomatopik birliklarning tarjimasi murakkab semantik-pragmatik transformatsiya jarayoni ekanligini ko‘rsatdi. Ularni muvaffaqiyatli tarjima qilish tarjimonning til tizimlari, madaniy tafakkur va kommunikativ vaziyatni chuqur anglash qobiliyatiga bevosita bog‘liqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. – Leiden: Brill, 1964.
2. Newmark P. *A Textbook of Translation*. – London: Prentice Hall, 1988.
3. Catford J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. – Oxford: Oxford University Press, 1965.
4. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. – London: Routledge, 2011.
5. Jakobson R. *On Linguistic Aspects of Translation*. – 1959.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge University Press, 2010.
7. Lyons J. *Semantics*. – Cambridge University Press, 1977.
8. Searle J. R. *Speech Acts*. – Cambridge University Press, 1969.
9. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek tili leksikologiyasi*. – Toshkent, 1989.
10. Usmonov Q. *Umumiy tilshunoslik*. – Toshkent, 2004.